

CICERONO SANTYKIS SU GRAIKAIS IR JŲ KULTŪRA

Audronė Kučinskienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros lektorė

Plutarchas teigia, jog Ciceronas amžininku buvo vadinamas *Γραικὸς καὶ σχολαστικὸς* (Plut. Cic. 5)¹. Pats Ciceronas laiške Atikui save ir savo brolių Kvintą apibūdina kaip *φιλέλληνας*². Kita vertus, šio autoriaus raštuose ne kartą aptinkame niekinantį „graikiūkščio“ (*Graeculus*) vardą³. Kas gi yra garsusis oratorius: graikų mylėtojas ar jų niekintojas? Tikriausiai neįmanoma vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą, nes, kaip matysime, prieštaringame Cicerono požiūryje į graikų tautą bei kultūrą atsispindi ne tik asmeniniai išsilavinusio romėno ir žymaus vals-

tybės veikėjo siekiai bei ambicijos, bet ir, plačiau prasme, sudėtingi istoriškai susiklostę politiniai bei kultūriniai santykiai tarp romėnų ir graikų tautų.

Mokslininkai yra bandę įvairiais aspektais tyrinėti šį fenomeną. Kiek žinoma šio straipsnio autorei, šią problemą gana išsamiai aptarė Haroldas Guite'as. Remdamasis įvairių Cicerono veikalų duomenimis, jis stengiasi atskleisti daugiaprasmių oratoriaus santykį tiek su savo laikų graikais, tiek su jų praeities palikimu ir kultūra bei parodyti juos to meto kultūriniam ir politiniam kontekstui⁴. Robertas J. Rowlandas nesistengia aiškinti šių santykių sudėtingumo ir prieštaringumo, bet pateikia naudingos statistinės medžiagos⁵. Jis surenka visus Cicerono raštuose minimus graikų vergų ir atleistiųjų, graikų mokytojų ir mokytų graikų, taip pat svetingumo ryšiais su oratoriumi susijusių grai-

¹ „Romoje iš pradžių jis gyveno nedrąsiai, vengė valstybės tarnybų, stengėsi likti nežinomas, girdėdamas įprastus, dažnai žemesniųjų sluoksnių vartojamus keiksmažodžius ‘graikas’ ir ‘scholastas’“ (vertė A. Kašinskaitė).

² „Dabar, kadangi visada ypač troškome šlovės ir labiau nei kiti esame bei garsėjame esą *filhelenai*, be to, dėl valstybės gerovės užsitraukėme daugelio neapykantą bei priešiškumą, „**visą tu savo narsumą sutelki**“, pasirūpink ir pasistenk, kad būtume visų mylimi ir giriami.“ *Nunc, quoniam et laudis avidissimi semper fuimus et praeter ceteros φιλέλληνας et sumus et habemus et multorum odia atque inimicitias rei publicae causa suscepimus*, ‘παντοίης ἀρετῆς μινήσκειο’, *curaque <et> effice ut ab omnibus et laudemur et amemur* (Cic. Att. I. 15.1). (Čia ir toliau citatų vertimai ir paryškinimai darbo autorės.)

³ *Ver.* II. 2.72; II. 4.127; *Flac.* 23; *Red. sen.* 14; *Sest.* 110; 126; *Pis.* 70; *Scaur.* 4; *Mil.* 55; *Phil.* V. 14; *XIII* 33; *De or.* I. 47; I. 102; I. 221; *Tusc.* I. 86; *Fam.* VII. 18.1.

⁴ Harold Guite, „Cicero's Attitude to the Greeks“, *Greece and Rome*, vol. 9, no 2 (Oct., 1962), 142–159. Šia tema buvo apginta daktaro disertacija (Mary Alexandria Trouard, *Cicero's Attitude towards the Greeks*, University of Chicago, 1942), kurios šio straipsnio autorei, deja, neteko matyti.

⁵ Robert J. Rowland, „Cicero and the Greek World“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 103 (1972), 451–461; Anne Leen, „Cicero and the Rhetoric of Art“, *American Journal of Philology*, 112 (1991), 229–245.

kų (*hospites*) vardus ir jiems skirtus autoriaus apibūdinimus. Kadangi draugiški ir dalykiški Cicerono ryšiai su tais graikais yra geriau paliudyti nei kitų žymių romėnų, R. J. Rowlandas daro apibendrinamąsias išvadas apie jų santykius su tokio rango romėnu kaip Ciceronas. Autoriaus nuomone, kultūrinis bendravimas, tarpusavio paslaugos ir valstybinės pareigos mezgė abipusius ryšius, ir kaip tik Cicerono padėtis valstybėje daugeliu atvejų lemia draugų graikų pasirinkimą. Vieną iš šios problemos aspektų, būtent Cicerono požiūrį į graikų meną, straipsniuose nagrinėja Grantas Showermanas ir Anne Leen⁶. Gana išsamų skyrių Ciceronui ir jo aplinkai skiria Johnas P. Mahaffy knygoje, aptariančioje helenų kultūros padėtį Romos imperijoje⁷. Tame skyriuje ne tiek atskleidžiamas prieštaringas Cicerono santykis su graikais, kiek per žymiojo oratoriaus asmenybę parodomas besikeičiantis helenų kultūros vaidmuo ir vertinimas romėnų visuomenėje.

Duomenų, liudijančių prieštaringą Cicerono požiūrį į graikus, jų tautinius bruožus, istorinį vaidmenį, kultūrą ir t. t., galima aptikti tiek įvairaus žanro, tiek įvairiais gyvenimo laikotarpiais rašytuose garsiojo oratoriaus kūriniuose. Todėl šiame darbe nesilaikysime bendro chronologinio ar žanrinio principo, bet pateiksime tipiškiausius pavyzdžius ir išryškinsime kai kurias svarbiausias tendencijas: graikų, kaip tautos, vertinimą; jų tautinių bruožų bei istorinės misijos atskleidimą; prieštaringą graikų literatūros ir meno vertinimą.

⁶ Grant Showerman, „Cicero’s Appreciation of Greek Art“, *American Journal of Philology* 25 (3) (1904), 306–314; Anne Leen, „Cicero and the Rhetoric of Art“, *American Journal of Philology* 112 (1991), 229–245.

⁷ John P. Mahaffy, *The Silver Age of the Greek World*, Chicago: Univ. Press–London: T. Fischer Unwin, 1906, 144–183, vii sk. „The Hellenism of Cicero and His Friends“.

Ciceronas neabejotinai laiko save graikų kultūros adeptu. Įvairiais gyvenimo tarpsniais rašytuose veikaluose jis nuolat pabrėžia savo graikišką išsilavinimą bei jo svarbą iškalbos formavimui ir visokeriopai remia heleniškas sąnaus studijas⁸. 55 metais⁹ parašytame traktate *Apie oratorių*, Kraso lūpomis lygindamas graikų retorikos mokyklas su lotyniškoms (uždarytomis 92 m. cenzorių Kraso ir Domicijaus), pirmenybę teikia graikiškosioms, nes jos ugdančios ne tik kalbos įgūdžius, bet ir teikiančios išsilavinimą bei išsilavinimą formuojančias žinias, o šie naujieji mokytojai, t. y. lotynų retorikai, galį mokyti tik to, ką yra girdėję iš graikų¹⁰. Gyvenimo pabaigoje parašytuose veikaluose (46 m.) Ciceronas vėl patvirtina savo graikišką išsilavinimą, teigdamas jį buvus vienu iš svarbiausių įrankių, formavusių jo iškalbą¹¹, ir savo orato-

⁸ Išlikęs Cicerono sūnaus Marko laiškas, rašytas tėvo atleistiniui Tironui iš Atėnų (Cic. *Fam.* XVI. 21), leidžia susidaryti vaizdą apie tos kartos jaunuolių studijas pas žymiausius to meto filosofus ir apie tai, kokius laiškus jie rašydavo savo draugams Romoje, atskleiddami kai kuriuos savo gyvenimo niuansus, kuriuos norėtų nusišlėpti nuo griežtų tėvų.

⁹ Visi šiame straipsnyje minimi metai yra prieš Kristaus gimimą.

¹⁰ *Nam apud Graecos, cuicumodi essent, videbam tamen esse praeter hanc exercitationem linguae doctrinam aliquam et humanitate dignam scientiam, hos vero novos magistros nihil intellegebam posse docere, nisi ut auderent* (*De or.* III. 94).

¹¹ „Aš lavinau kalbą deklamacijomis – juk taip tai dabar vadinama – dažnai su Marku Pizonu ir su Kvintu Pompėjumi ar kuo kitu kasdien ir tai darydavau lotyniškai, bet dar dažniau graikiškai, iš dalies dėl to, kad graikų kalba, tokia turtinga puošmenų, pratino ir lotyniškai panašiai kalbėti, iš dalies dėl to, kad geriausi graikai mokytojai nebūtų galėję manęs taisyti ir mokyti, jei nebūčiau kalbėjęs graikiškai.“ *Commentabar declamitans – sic enim nunc loquuntur – saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo cotidie, idque faciebam multum etiam Latine sed Graece saepius, vel quod Graeca ora-*

riaus šlovę sieja ne tik su graikų iškalbos, bet ir ypač filosofijos išmanymu¹².

Kita vertus, 60 m.¹³ ilgame laiške broliui, kurio įgaliojimai Azijos provincijoje pratęsti dar vieneriems metams, Ciceronas perspėja Kvintą kuo labiausiai vengti artimų santykių su graikais, nebent „išskyrus nedaugelį žmonių, jei tarp jų esama vertų senosios Graikijos palikuonių“. Mat daugelis jų esą klastingi (*fallaces*), nepastovūs (*leves*) ir dėl ilgalaikės vergystės išmokę pernelyg pataikauti¹⁴. Kiek vėliau tame pačiame laiške jis vėl grįžta prie minties apie graikų kultūros įtaką, aiškiai pabrėždamas savo paties ir brolio graikišką išsilavinimą:

Kadangi esame paskirti valdyti tą žmonių padermę, kuri ir pati pasižymi, ir, kaip manoma, kitiems yra perdavusi išsilavinimą, be abejo, jo vaisius privalome visų pirma teikti tiems, iš kurių esame gavę. Išties sakau tai nesigėdydamas, ypač dėl to, kad mano gyvenimas ir nuveikti darbai neleidžia įtarti nė mažiausio tingumo ar lengvabūdiškumo: visa, ką esu pasiekęs, išsiugdžiau studijuodamas tuos menus, kuriuos

tio plura ornamenta suppeditans consuetudinem similiter Latine dicendi adferebat, vel quod a Graecis summis doctoribus, nisi Graece dicerem, neque corrigi possem neque doceri (*Brut.* 310).

¹² Garsusis jo posakis, kad oratoriumi jį padarę ne retorių dirbtuvės, bet Akademijos skliautai (*et fateor me oratorem [...] non ex rhetorum officinis, sed ex Academiae spatiis exstitisse – Orat.* 12), reiškia ne tiek graikiškojo išsilavinimo pranašumą prieš lotyniškąjį, kiek filosofinio išsilavinimo būtinumą tobulam oratoriui.

¹³ Anksčiau cituotas laiškas, kuriame Ciceronas save vadina filhelenu (*Att.* I. 15.1), rašytas tuo pačiu laikotarpiu, 61 m.

¹⁴ *Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familiaritates praeter hominum perpaucorum si qui sunt vetere Graecia digni; nunc vero fallaces sunt permulti et leves et diuturna servitute ad nimiam adsentationem eruditi* (*Q. Fr.* I. 1.16).

mums perdavė Graikijos raštijos paminklai ir mokslai. [...] Išauklėti jų pamokymais, ypač turime trokšti atskleisti savo mokytojams, ką esame išmokę.¹⁵

Atrodytų, kad cituojamame laiške skirtis daroma tarp senųjų laikų graikų (*vetere Graecia digni*), vertų pagarbos ir laikytinų visokeriopai sektinu pavyzdžiu, ir savo laiko graikų, išsigimusių papročių ir moralės. Tačiau, kaip įtikinamai parodo Guite'as, niekinantis vardas *Graeculus* kartais taikomas ir seniesiems graikams, kurių adeptu Ciceronas tvirtina esąs¹⁶. Pavyzdžiui, veikale *Apie oratorių* vienas iš dialogo dalyvių Krasas (kuris dažniausiai yra paties Cicerono pažiūrų reiškėjas) sakosi nepritariaš tiems graikų filosofams, tarp jų ir pačiam Platonui, kurie bandė susiaurinti oratoriaus funkciją iki teismo ir susirinkimų kalbų (*De or.* I. 47). Komentuodamas Platono *Gorgiją*, Krasas atkreipia dėmesį, kad tame veikale, pajuokdamas oratorius, Platonas pats pasirodo esąs puikus oratorius, ir priduria: „Juk nesutarimai dėl žodžių jau seniai kamuoja vargšus graikiūkščius, labiau trokštančius ginčo įtampos nei tiesos.“¹⁷ Šioje vietoje *Graeculi* gali būti suprantami ne tik kaip nuoroda į degradavusius Cicerono gyvenamojo laiko graikus, bet ir anų laikų filosofus, kuriuos

¹⁵ *Cum vero ei generi hominum praesimus non modo in quo ipsa sit sed etiam a quo ad alios pervenisse putetur humanitas, certe iis eam potissimum tribuere debemus a quibus accepimus. non enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita atque iis rebus gestis in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspicio, nos ea quae consecuti simus iis studiis et artibus esse adeptos quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque tradita. [...] quorum praeceptis sumus eruditi, apud eos ipsos quod ab iis didicerimus velimus expromere* (*Cic. Q. Fr.* I. 1.27–28).

¹⁶ H. Guite, op. cit., p. 147–148.

¹⁷ *Verbi enim controversia iam diu torquet Graeculos homines contentionis cupidiores quam veritatis.*

jis ką tik išvardijo ir apibūdino kaip *clari in philosophia et nobiles* (*De or.* I. 46).

Toks pats dvilypis oratoriaus požiūris yra ir į literatūrą. Be abejo, Ciceronas, vienas iš labiausiai išsilavinusių savo laiko žmonių, yra išstudijavęs ne tik graikų filosofų, bet ir poetų, istorikų kūrybą. Garsiajame kalbos *Už poetą Archiją* ekskurse, skirtame išsilavinimo ir literatūros pašlovinimui (*Arch.* 12–30)¹⁸, jis atskleidžia poeto ir literatūros vaidmenį visuomenės bei asmenybės gyvenime ir pabrėžia būtent graikų kalba sukurtos literatūros svarbą:

Jeigu kas mano, kad graikiškos eilės teikia mažesnę šlovę nei lotyniškos, didžiai klysta, nes graikiškai skaito kone visuose kraštuose, o lotyniškai – tik savoje, gana siauroje teritorijoje.¹⁹

Literatūros išmanymas atsiskleidžia gausiose citatose bei aliuzijose, aptinkamose Cicerono kalbose, traktatuose ir laiškuose. Išmanydamas graikiškuosius etalonus, Ciceronas aistringai trokšta matyti lygiavertę romėnų literatūrą; jis žavisi Enijumi, Katonu, Pakuvijumi, Cecilijumi, Akcijumi, vertina savuosius rašytojus, cituoja, bet drauge ir mato jų stiliaus netobulumą. Tačiau kartais, ypač kalbose, turėdamas prieš akis margą romėnų auditoriją, oratorius stengiasi nepasirodyti pernelyg dideliu literatūros

¹⁸ Apie šio ekskurso vaidmenį bendroje kalbos strategijoje žr.: Michael von Albrecht, „Das Prooemium von Ciceros Rede *Pro Archia* und das Problem der Zweckmäßigkeit der *argumentatio extra causam*“, *Gymnasium* 76 (1969), 419–429; Herbert Eisenberger, „Die Funktion des zweiten Hauptteils von Ciceros Rede für den Dichter Archias“, *Wiener Studien* 92 (1979), 88–98.

¹⁹ *Nam si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis versibus percipi quam ex Latinis, vehementer errat, propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus exiguis sane continentur* (*Arch.* 23). Lietuvišką šios kalbos vertimą žr. Markas Tulijus Ciceronas, *Kalbos*, vertė J. Gelumbeckaitė, A. Kučinskienė, E. Ulčinaitė, Vilnius: Pradai, 1997, 216–229.

žinovu, nes tai nedera su aukšto rango romėno *dignitas*. Tarsi siekdamas išlaikyti deramą atstumą, jis lyg atsiriboja nuo pateikiamų pavyzdžių įterptiniais žodeliais „manau“, „rodos“ ir pan.²⁰

Būtina pabrėžti, kad kalbų, ypač teismo, medžiaga turi būti vertinama itin atsargiai, nes pats Ciceronas perspėja, kad teismų kalbose daug kas priklauso ne nuo ginamojo ar gynėjo pažiūrų, bet nuo bylos aplinkybių:

Bet smarkiai klysta tas, kuris mano, jog teismuose sakomose kalbose tiksliai įrašytos mūsų pačių nuomonės. Visos jos tėra bylos ir aplinkybių, o ne pačių žmonių, ypač gynėjų, atspindys.²¹

Lyginant įvairias Cicerono kalbas nesunku įsitikinti, kad graikų tautos vertinimas iš esmės priklauso nuo kalbos situacijos, t. y. kieno pusę palaiko kalbą sakantis oratorius. 59 m. oratorius gynė teisme Liucijų Valerijų Flaką, kaltintą lupikavimu (*de repetundis*) einant propretoriaus pareigas Azijos provincijoje (*Pro Flacco*).

²⁰ E. g. *Rosc. Am.* 46: *Ecquid tandem tibi videtur, ut ad fabulas veniamus, senex ille Caecilianus minoris facere Eutychem, filium rusticum, quam illum alterum, Chaerestratum? – nam, ut opinor, hoc nomine est – alterum in urbe secum honoris causa habere, alterum rus supplicii causa relegasse? Sest.* 48: *Denique, cum omnia semper ad dignitatem rettulissem nec sine ea quicquam expetendum esse homini in vita putassem, mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiae, pro patria contempsisse dicuntur, ego vir consularis tantis rebus gestis timerem? Fam.* XV. 6.1: *‘Laetus sum laudari me’ inquit Hector, opinor, apud Naevium ‘abs te, pater, a laudato viro.’*

²¹ *Sed errat vehementer, si quis in orationibus nostris quas in iudiciis habuimus auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur. Omnes enim illae causarum ac temporum sunt, non hominum ipsorum aut patronorum* (*Clu.* 139). Guite’as teisingai pažymi, kad ir šis teiginys yra *causae et temporis*, nes Ciceronas turi paneigti savo ankstesnėje byloje sakytus vertinimus ir pateikti naują versiją. Žr. toliau *Clu.* 142.

Ciceronas visiškai diskredituoja graikus, kurie šioje byloje yra priešiškoje pusėje. Kalbos strategija pagrįsta siekiu sugriauti pasitikėjimą graikais liudytojais, remiantis jų, to meto visuomenės nuomone, būdingais tautinio charakterio bruožais: graikai neturį dviejų pamatinių, liudytojams būtinų, viena kitą papildančių savybių, *fides* ir *religio*. Dievų baimė, religingumas (*religio*) neleidžia žmogui melagingai prisiekti ir duoti neteisingus parodymus teisme, kitaip tariant, sulaužyti ištikimybę žodžiui, kuri savo ruožtu ir sudaro liudytojo patikimumą (*fides*). Graikai, anot Cicerono, neturį šių bruožų, todėl jie esą žodžio laužytojai, nepripažįstantys priesaikos šventumo, taigi nepatikimi liudytojai.

Ir kokių gi liudytojų [jūs klausysite]? Pirmiausia pasakysiu, kas jiems visiems yra bendra: graikų. Ne todėl, kad aš labiau už kitus nepasitikėčiau šia tauta. Jei kada nors tarp mūsų yra buvęs žmogus, polinkiais ir siekiais parodęs nesibodėjimą šia žmonių paderme, manau, tai esu aš, ypač tada, kai turėjau daugiau laisvalaikio. Tarp jų yra nemaža dorų, mokytų, kuklių žmonių, su šiuo teismu nesusijusių, ir daugybė begėdžių, neišprususių, lengvabūdių, kuriuos matau čia, įvairių priežasčių paskatintus dalyvauti. Tačiau aš tvirtinu apskritai apie visą graikų tautą: sutinku dėl jų mokyto, pripažįstu daugelio menų išmanymą, neneigiu pokalbių sąmojingumo, proto aštrumo, iškalbos žodingumo, pagaliau, jei dar kokius sugebėjimus sau priskiria, neprieštarauju; tačiau liudijimų šventumu ir ištikimybę priesaikai ši tauta niekada nesirūpino, kokia joje slypi jėga, kokia svarba, koks svarumas, visiškai neišmano.²²

²² *At quos testis? Primum dicam, id quod est commune, Graecos; non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem. Nam si quis umquam de nostris hominibus a genere isto studio ac voluntate non abhorrens fuit, me et esse arbitror et magis etiam tum cum plus erat oti fuisse. Sed sunt in illo numero multi boni, docti, pudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt, multi impudentes, inliterati, leves, quos variis de causis*

Kitas tipiškas graikų bruožas, ryškėjantis iš Cicerono apibūdinimų, yra jų lengvabūdiškumas, nepastovumas, nepatikimumas (*levitas, levitas*) kaip priešprieša vienai iš pamatinių romėnų vertybių pastovumui, rimtumui, patikimumui (*gravitas, gravis*). Šis bruožas išplaukia ir pasireiškia jų perdėtu polinkiu kalbėti ir ginčytis. Pranašesnis ir vertesnis graikams atrodo tas, kuris geriau sugeba kalbomis sukirsti varžovą, todėl ir liudytojais išrenkami ne rimtumu ir dorumu, bet iškalbingumu pasižymintys asmenys:

Kai graikas liudytojas išeina kalbėti, ketindamas įžeisti, jis svarsto ne apie priesaikos, bet įžeidinėjimų žodžius; būti nugalėtam, nepripažintam, nuginčytam jam atrodo esant didžiausią gėdą; tik tam jis ruošiasi, niekuo daugiau nesirūpina. Taigi ne geriausias ir rimčiausias, bet išūliausias ir plepiausias liudytoju parenkamas. [...] Bet aš per daug nesiplėsiu; mano kalba galėtų tęstis be galo, jei panorėčiau atskleisti visos genties nepatikimumą liudijant.²³

Analogiškos taktikos – pakirsti pasitikėjimą priešininkų liudytojais, remiantis jų tautiniais bruožais – Ciceronas laikosi ir kitose kalbose. Apie 69 m., gindamas buvusį Galijos propretor-

video concitatos. Verum tamen hoc dico de toto genere Graecorum: tribuo illis litteras, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam, denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno; testimoniorum religionem et fidem numquam ista natio coluit, totiusque huiusce rei quae sit vis, quae auctoritas, quod pondus, ignorant (Cic. Flac. 9).

²³ *Graecus testis cum ea voluntate processit ut laedat, non iuris iurandi, sed laedendi verba meditatatur; vinci, refelli, coargui putat esse turpissimum; ad id se parat, nihil curat aliud. Itaque non optimus quisque nec gravissimus, sed impudentissimus loquacissimusque deligitur. [...] Sed non dilatabo orationem meam; etenim potest esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimoniis dicendis explicare levitatem (Cic. Flac. 11–12).*

rių Marką Fontėjų, galų kaltintą netinkamu elgesiu provincijoje (*Pro Fonteio*), jis parodo galų tautos nepatikimumą, pavaizduodamas juos laukinius, žiaurius ir nuo seno priešiškus Romai²⁴. Ir vėl pagrindiniu oratoriaus taikiniu tampa minėti pamatiniai liudytojo bruožai *fides* ir *religio*, tik šįkart jų nebuvimas motyvuojamas kitaip. Galų priešiškumą dievams ir pamaldumo (*religio*) stoka, anot oratoriaus, įrodo tokie seni faktai kaip Kapitolijaus antpuolis 390 m. ir Delfų puolimas III a. pr. Kr.

Štai žmonių giminės, kurios kadaise taip toli atklydo nuo savo gyvenviečių, iki pat Delfų, kad nuniokotų ir apiplėštų Apoloną Pitietį ir viso pasaulio orakulą. Tos pačios gentys, tokios pamaldžios ir dievobaimingai liudijančios, buvo apgulusios Kapitolijų ir patį Jupiterį, kurio vardas mūsų protėvių papročiu laikomas liudijimų patikimumo garantu.²⁵

Lygiai taip kalboje *Pro Scauro* Ciceronas stengiasi sukelti nepasitikėjimą Sardinijos liudytojais dėl tos tautos blogo vardo, dėl to, kad didžioji jos dalis esanti neištikima romėnams, neturinti bendrumo ir sąsajų su jais²⁶.

Kaip matome, gindamas Fontėjų, Ciceronas pavaizdavo galus kaip žiaurią, laukinę, dievų negerbiančią, o savuosius žiaurius dievus tenkinančią žiauriais ritualais (žmonių aukojimais) tautą, o kalboje *Už Flaką* graikus užsipuola, sa-

²⁴ *inimicissimis atque immanissimis* (Font. 41); *inimicissimis populo Romano nationibus et crudelissimis* (43).

²⁵ *Hae sunt nationes quae quondam tam longe ab suis sedibus Delphos usque ad Apollinem Pythium atque ad oraculum orbis terrae vexandum ac spoliandum profectae sunt. Ab isdem gentibus sanctis et in testimonio religiosis obsessum Capitolium est atque ille Iupiter cuius nomine maiores nostri vinctam testimoniorum fidem esse voluerunt* (Font. 31).

²⁶ *magnam quidem esse partem sine fide, sine societate et coniunctione nominis nostri* (Scaur. 44).

kytume, dėl per didelio jų „civilizuotumo“. Jie vaizduojami kaip aktorių tauta, neturinti stabilų principų (*gravitas*). Net tie bruožai, kurie tarsi laikytini dorybėmis: išsilavinimas (*multarum artium disciplina*), iškalbingumas ir sąmojingumas (*dicendi copia, sermonis lepor*), proto miklumas (*ingeniorum acumen*), atsigręžia prieš juos pačius, nes tampa jų lengvabūdiškumo ir nepastovumo (*levitas*) rodikliais. Mažą to, kritikuodamas jų pernelyg didelį civilizuo-tumą ir pomėgį kalbėti, Ciceronas užsipuola net pačias Atėnų valdžios institucijas, t. y. pačius demokratijos principus (Cic. *Flac.* 15–18). Čia jau kritikuojami ne tik savo laiko, bet ir senovės graikai, parodant, kiek pačių romėnų protėvių sukurtos institucijos yra tobulesnės ir pranašesnės. Tai vienas iš tų atvejų, kai Ciceronas randa progą palyginti senuosius graikus su romėnais ir pabrėžti savo protėvių pranašumą. Lygiai taip kalboje *Už Roscijų iš Amerijos* jis parodo, kad romėnų protėviai (*maiores nostri*) pranokę visas kitas tautas ne tik ginklais, bet ir išmintimi. Lygindamas įžvalgiausios iš visų tautų – senovės atėniečių įstatymus, sukurtus paties išmintingiausio atėniečio, Solono, su dvylikos lentelių įstatymais, parodo pastarųjų pranašumą (*Rosc. Am.* 69–70).

70 m. garsiojoje Gajaus Verio byloje Ciceronas buvo atsidūręs kardinaliai priešingoje situacijoje, taigi ir jo graikų vertinimas yra visiškai kitoks. Šį kartą jis siciliečių vardu kaltina Verį tuo pačiu, kuo provincijos kaltino Flaką, Fontėjų ir Skaurą (*de repetundis*). Šiuo atveju Sicilijos graikus (išskyrus tuos, kurie liudija už priešininkus) Ciceronas vaizduoja dorybe kone prilygstančius senųjų laikų romėnams.

Iš tiesų, teisėjai, toks yra šių žmonių kantrumas, dorybė, taupumas, kad jie, rodos, labiausiai priartėja prie mūsų papročių, ne dabartinių, pernelyg valstybėje paplitusių, bet senojo mūsų protėvių mokymo. Nieko panašaus į ki-

tus graikus: jokios tinginystės, jokios prabangos, priešingai, begalinis darbštumas viešuose ir privačiuose reikaluose, begalinis saikingumas, begalinis stropumas.²⁷

Ciceronas parodo siciliečius esant netipiškus graikus, bet tikrus žemdirbius, priskirdamas jiems stereotipines kaimo dorybes²⁸ ir tuo prilyginamas senovės romėnams. Panašiais apibūdinimais anksčiau aptartoje kalboje *Už Flaką* iš visų nedorųjų, lengvabūdžių, nepatikimų Azijos graikų buvo išskirti kaltinamojo pusės liudytojai Apolonijos gyventojai (*Apollodinenses*):

Jie yra visoje Azijoje taupiausi, sąžiningiausi žmonės, labiausiai nutolę nuo graikams būdingos prabangos ir nepastovumo; tai šeimos tėvai, pasitenkinantys savu, artojai, žemdirbiai.²⁹

Matome dvi esmines, viena kitą papildančias priešpriešas: *gravitas* vs. *levitas* ir *rusticitas* vs. *urbanitas* (*luxuria*). Keblumų Verio kaltin-

²⁷ *Iam vero hominum ipsorum, iudices, ea patientia virtus frugalitasque est ut proxime ad nostram disciplinam illam veterem, non ad hanc quae nunc increbruit videantur accedere: nihil ceterorum simile Graecorum, nulla desidia, nulla luxuries, contra summus labor in publicis privatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia* (Ver. II. 2.7).

²⁸ Kaimo ir miesto priešprieša paremta strategija buvo grindžiama Roscijaus iš Amerijos gynyba (*Pro Roscio Amerino*). Apie doro kaimiečio ir išlepusio miestiečio charakteristikas žr.: James M. May, *Trials of Character. The Ethos of Ciceronian Eloquence*, Chapel Hill–London: University of North Carolina Press, 1988, 21–31; Ann Vasaly, „The Masks of Rhetoric: Cicero’s *Pro Roscio Amerino*“, *Rhetorica* 3 (1) (1985), 1–20; T. E. Kinsey, „Cicero’s Speech for Roscius of Ameria“, *Symbolae Osloenses* 50 (1975), 91–104; Ann Vasaly, *Representations. Images of the World in Ciceronian Oratory*, Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 1993, 156–190.

²⁹ *Homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, a Graecorum luxuria et levitate remotissimi, patres familias suo contenti, aratores, rusticani* [...] (*Flac* 71).

tojui kyla tuomet, kai prieinama prie ketvirtosios *Verinių* knygos, skirtos meno vertybių grobstymams (*De signis*). Nagrinėdamas gausią medžiagą apie meno kūrinius, Verio pasisavintus iš Sicilijos šventyklų ir privačių asmenų, Ciceronas susiduria su problema: kaip suderinti kuklią dorų kaimiečių gyvenimą su gausiais jų namus puošiančiais meno kūriniais, kurie pasirodė vertingi net tokiam rafinuotam meno vertintojui kaip Veris? Kaip parodyti siciliečių dorybingą *rusticitas*, neišryškinant visiems graikams būdingo prabangos pomėgio (*luxuries*) ir tuščio, romėno akimis, žavėjimosi menu (*vanitas*)? Išėitis – suteikti minėtiems meno dirbiniams sakralumo aurą, kartu išryškinant siciliečių pamaldumą (*religio*). Taigi, nepaisant priešingos kalbų situacijos ir Cicerono pozicijos, strategija iš esmės lieka ta pati, paremta dvejų dorybių, *fides* ir *religio*, išryškinimu ar paneigimu. Anksčiau aptartose kalbose (*Pro Flacco*, *Pro Fonteio*, *Pro Scauro*) Ciceronas siekė parodyti priešininkų žodžio nesilaikymą, religingumo stoką ir iš čia kylantį jų, kaip liudytojų, nepatikimumą, o *Verinèse* išryškinamas siciliečių dorumas, pastovumas, turintis sukelti pasitikėjimą jų kaltinimais.

Verinès, ypač minėtoji antrosios sesijos ketvirtoji knyga *De signis*, yra vienas iš svarbiausių šaltinių mokslininkams, nagrinėjantiems dar vieną sritį, kurioje atsiskleidžia prieštaringas Cicerono požiūris į graikų kultūrą – jo santykį su graikų menu. Kitas svarbus šaltinis, atskleidžiantis kitokį Cicerono vertinimą, yra jo laišakai. Paradoksalu tai, kad, remiantis tais pačiais tekstais, kartais daromos priešingos išvados. Antai G. Showermanas teigia, kad Cicerono raštuose atsispindi jo diletantiškas graikų meno išmanymas: nors įvairiuose veikaluose Ciceronas mini daugelį graikų menininkų vardų, lygina juos, kalba apie jų kūrinius ir savitumą, iš esmės jis labai paviršutiniškai susipažinęs su graikų

skulptūra, dar prasčiau su tapyba ir kone nieko nekalba apie architektūrą³⁰. Priešingai, A. Leen parodo, kad *Verinių* duomenys atitinka traktatuose atsiskleidžiantį gerą Cicerono nusimanymą apie skulptūrą ir dailę³¹, o laiškuose Atikui, rašydamas apie skulptūras, jis vartoja labai tikslius terminus bei apibūdinimus, tiksliai atspindinčius konkrečius jo poreikius³².

Labiau pritardami Leen nuomonei, norėtu me pabrėžti, jog, vertinant Cicerono požiūrį į graikų meną, ypač svarbu atsižvelgti į žanrą, kuriame aptinkama mus dominančių faktų. Kaip matėme, kalbose atsiskleidžiančios oratoriaus pažiūros yra labai sąlygotos kalbos situacijos ir oratoriaus pozicijos byloje. Be to, privalu turėti galvoje, kad ir traktatai, ir publikuotos kalbos yra viešajam skaitytojui adresuoti literatūros kūriniai, o laišškai, ypač adresuoti Atikui, išlaiko privačios korespondencijos statusą³³, todėl juose gali atsispindėti oficialiai neafišuojamos, už draugiško pokalbio ribų neišeinančios ar bent jau tokiomis laikomos rašančiojo pažiūros.

Žvelgdami į turimus duomenis šiuo aspektu, atkreipsime dėmesį, kad kaip tik kalbose (*Verinèse*) Ciceronas nuolat stengiasi nepasirodyti dideliu graikų meno žinovu ir atsiriboti nuo to, kas nedera su romėniškąja *dignitas*, t. y. demonstruoja viešąją nuomonę atitinkančias pažiūras. Jis sakosi ne tiek nusimanąs apie meno kūrinius, kiek nemažai jų matęs, Sicilijoje rinkdamas bylos medžiagą (*tametsi non tam multum in istis rebus intellego quam multa vidi* – *Verr.* II. 4.94), vadina save ir savo klausy-

tojus nemokšomis (*etiam nos qui rudes harum rerum sumus* – *Verr.* II. 2.87) ir neišmanėliais (*quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat* – *Verr.* II. 4.4) šioje srityje. Pasakodamas apie Verio pagrobtas statulas ir subtiliai įvertindamas jų meniškumą, jis pats sau kelia numanomą klausimą³⁴ („Galbūt kas nors pasakys: „Štai kaip? Tu taip labai vertini šiuos daiktus?“) ir skuba patikinti, jog aptariamus meno kūrinius matuoja ne savo paties, bet tokių meno žinovų kaip Veris vertinimo masteliais:

Aš anaipol nevertinu jų pagal savo išskaičiavimus ar poreikius, tačiau manau, kad jūs turėtumėte atsižvelgti į tai, kiek šie daiktai yra vertinami žinovų, už kiek jie paprastai parduodami, už kiek galėjo būti parduoti, jei būtų buvę parduodami viešai ir laisvai, pagaliau, kiek jie vertinami paties Verio.³⁵

Keletą kartų, oratorius stengiasi pabrėžti, kad jis nežinąs garsiųjų graikų skulptorių vardų arba juos sužinojęs tik *ad rem*. Paminėjęs Praksitelio vardą, Ciceronas tuoj pat, lyg pasiteisindamas, priduria: „Nenuostabu, kad, tyrinėdamas jo bylą, aš net išmokau menininkų vardus“³⁶; kalbėdamas apie Mironui priskiriamą

³⁴ Apie retorinę figūrą *πρόληψις* (*anticipatio, occupatio, praesumptio, praemunitio, ficta interrogatio*) žr. Heinrich Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft* 3. Aufl., Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1990, 425. Tokias numanomas abstraktaus pašnekovo frazės kalbos tekste bei atsakymus į jas šio straipsnio autorė yra įvardijusi kaip monologinį dialogą (A. Kučinskienė, *Cicerono kalbų dialogai*, Daktaro disert., Vilnius, 2005, 78–79).

³⁵ *Dicit aliquis: 'Quid? tu ista permagno aestimas?' Ego vero ad meam rationem usumque meum non aestimo; verum tamen a vobis ita arbitror spectari oportere, quanti venire soleant, quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent, denique ipse Verres quanti aestimet* (*Verr.* II. 4.13).

³⁶ [...] *Praxiteli; nimirum didici etiam, dum in istum inquiero, artificum nomina* (*Verr.* II. 4.4).

³⁰ Grant Showerman, op. cit., p. 306–314.

³¹ „[...] were he seemingly speaks quite knowledgeably about painting and sculpture“ – Anne Leen, op. cit., p. 232.

³² *Ibid.*, p. 236.

³³ Apie Cicerono laiškų privatumą žr. G. O. Hutchinson, *Cicero's Correspondence. A Literary Study*, Oxford: Clarendon Press, 1998, 1–24.

Herkulio statulą, prie skulptoriaus vardo nepa-
miršta atsargiai pridurti „man rodos“³⁷, o pasa-
kodamas apie Polikleito Kaneforų skulptūras,
jis tarsi išprovokuoja teisme dalyvaujantį Verį
ištarti skulptoriaus vardą:

Be to, buvo dar dvi bronzinės statulos, ne
itin didelės, bet ypač dailios, sprendžiant pagal
apdarą ir laikyseną, mergelių, kurios, iškėlusios
rankas, Atėnų merginų papročiu ant galvų lai-
kė kažkokius šventus indus; jos vadinamos Ka-
neforomis, o jų meistras, sako, buvęs – kas?
Kas toks? Gerai, kad priminei – Polikleitas.³⁸

Turint galvoje tai, kad antroji sesija prieš Verį
neįvyko, kaltinamajam pasitraukus į tremtį, taigi
ir kalba teisme nebuvo pasakyta, tik publikuota
rašytiniu pavidalu, minėtas tariamas dialogas su
čia pat esančiu priešininku tėra išradingas retori-
nis triukas, siekiant sukurti tikrovišką kalbos sa-
kymo atmosferą ir drauge išvengti priekaišto dėl
pernelyg tikslaus graikų skulptūros išmanymo.

Ciceronas nuolat pabrėžia, kad graikai lin-
kę pernelyg žavėtis statulomis, paveikslais ir ki-
tokiais meno kūriniais, kuriuos jis pats ir jo kla-
sytojai laiką tik niekniekais³⁹. Šis žavėjimasis

³⁷ *Is dicebatur esse Myronis, ut opinor, et certe*
(*Verr.* II. 4.5).

³⁸ *Erant aenea duo praeterea signa, non maxima ve-
rum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu,
quae manibus sublatis sacra quaedam more Athenien-
sium virginum reposita in capitibus sustinebant; Canep-
horoe ipsae vocabantur; sed earum artificem –
quem? quemnam? recte admones – Polyclitum
esse dicebant* (*Verr.* II. 4.5).

³⁹ „Galbūt jie pernelyg žavisi šiais dalykais ir juos
aukština; tebūnie taip.“ *Nimum forsitan haec illi mi-
rentur atque efferant; esto* (*Verr.* II. 4.124). „Be to,
šios puošmenos, šie kūriniai ir meno dirbiniai – statulos,
paveikslai, graikus ypač žavi. Iš jų skundų galime suprasti,
kad jiems ypač skaudu atrodo netekti tų daiktų, kuri-
riuos mes galbūt laikome tuščiais ir paniekos vertais.“
*deinde hic ornatus, haec opera atque artificia,
signa, tabulae pictae Graecos homines nimio
opere delectant. Itaque ex illorum querimoniis intel-
legere possumus haec illis acerbissima videri quae for-*

menu siejamas su viena iš pirmiau aptartų grai-
kų tautinių savybių *levitas / vanitas*, kuri prieš-
inama su romėniškąja *gravitas / dignitas*. Atsi-
žvelgdami į šį tautos bruožą, romėnų protėviai
(*maiores nostri*) išmintingai palikdavę graikams
jų garbinamus meno kūrinius kaip kompensaci-
ciją už laivės netekimą (*Verr.* II. 4.124; 134).
Pasigrobdamas graikų garbinamas statulas, Ve-
ris, anot Cicerono, ne tik skaudžiai įžeidęs jų
religinius jausmus, bet ir paniekinęs garsiųjų pra-
eities karvedžių atminimą. Verio byloje atsto-
vaudamas graikų interesams ir stengdamasis pa-
lankiai pavaizduoti juos teisėjų akyse, stereoti-
pinei graikų tautos savybei oratorius suteikia *re-
ligio* atspalvį ir tuo pat metu uoliai stengiasi at-
siriboti nuo graikų polinkio žavėtis menu, tuo
pabrėždamas savo paties romėnišką orumą (*dig-
nitas*). Taigi galime teigti, kad, lygiai kaip ir ki-
tose kalbose, konkreti bylos situacija lemia Ci-
cerono graikų tautos ir jos kultūros vertinimą.
Kaip rodo kitų Cicerono veikalų duomenys⁴⁰,
visi minėti faktai yra tam tikra oratoriaus poza,
apsimestinis noras sumenkinti savo išprusimą,
prisiderinant prie auditorijos skonio.

Kitoks Ciceronas atsiskleidžia laiškuose Ati-
kui, kur jo nevaržo viešosios nuomonės kriteri-
jai, kur kalbama apie kasdienius buitiskus daly-
kus ir rūpesčius, ir skaitytojas mato ne oficialų
Romos valstybės pareigūną ar teismo oratorių,
bet gyvą žmogų, šeimos tėvą, draugą. Ciceronas
nuolat primygtinai prašo Atiko siųsti jam iš Grai-
kijos kuo daugiau statulų, tinkamų jo viloms,
visų pirma Tuskului papuošti⁴¹. Jis patikina

*sitan nobis levia et contemnenda esse videan-
tur* (*Verr.* II. 4. 132).

⁴⁰ Cicerono raštuose aptinkami kone visų meno is-
torikams žinomų V–IV a. pr. Kr. graikų skulptorių var-
dai, minimi jų kūriniai bei vertinamas jų stiliaus savitu-
mas. Žr. Grant Showerman, op. cit., p. 306–309.

⁴¹ Apie meno kūrinius kalbama šiuose Cicerono lai-
škuose: *Att.* I 1.5; I. 3.2; I. 4.3; I. 6.2; I. 8.2; I. 9.2;
I. 10.3; I. 11.3; *Fam.* VII. 23.2.

draugą, kad jį be galo džiugina įsigytos skulptūros⁴², prašo kaip galima pagreitinti jų pergabėnimą⁴³, negailėti jo pinigines⁴⁴ ir užtikrina visiškai pasikliaunąs Atiko skoniu, parenkant meno kūrinius⁴⁵. Iš pirmo žvilgsnio tai kertasi su atsainiu Cicerono požiūriu į meną, kurį jis taip demonstravo kalboje *Prieš Verj*. Vis dėlto manytume, kad, įdėmiau pažvelgus į laišku medžiagą, galima bent iš dalies paaiškinti šį prieštaravimą. Mūsų nuomone, ypač svarbu pabrėžti, kad, parinkdamas savo viloms papuošimus, Ciceronas vadovaujasi ne dirbinių meniškumo, senumo ar priklausomybės garsiam meistriui kriterijais, bet tinkamumo, deramumo (*decorum, aptum, πρόπον*) principu, kurį jis postuluoja retorikos traktatuose kaip vieną iš svarbiausių retorikos reikalavimų (Cic. *Or.* 70; *De or.* III. 210)⁴⁶. Laiškų autorius nuolat ragina Atiką siųsti jam tokias

statulas, kurios tiktų ir priderėtų jo viloms, skirtoms, kaip pabrėžiama, moksliniams ir literatūriniais užsiėmimams, t. y. garbingam laisvalaikiui (*otium*), liekančiam nuo valstybinės veiklos (*negotium*)⁴⁷. Taigi kaip geras oratorius kiekvieną žodį, argumentą, retorinę figūrą ar stiliaus puošmeną privalo priderinti prie bendro kalbos stiliaus, koncepcijos ir situacijos, taip Cicerono pasirinktos skulptūros turi derėti prie aplinkos ir atitikti jo, kaip garbaus, aukšto rango magistrato, skonį ir socialinę padėtį. Kitaip tariant, atranka ir funkcinis skulptūrų pritaikymas turi atspindėti tą pačią *dignitas*, kurią jis stengiasi išlaikyti kalbose⁴⁸. Naudodamas graikų architektūros formas ir graikų skulptūras puošybai, Ciceronas sukuria graikišką aplinką, kuri perteikia naują, romėnišką turinį.

⁴² *Hermathena tua valde me delectat* (*Att.* I. 1.5); *Hermes tui Pentelici cum capitibus aëneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc me admodum delectant* (*Att.* I. 8.2).

⁴³ *Tu velim quae nostrae Academiae parasti quam primum mittas* (*Att.* I. 11.3).

⁴⁴ *arcae nostrae confidito* (*Att.* I. 9.2).

⁴⁵ *qua re velim et eos et signa et cetera quae tibi eius loci et nostri studi et tuae elegantiae esse videbuntur quam plurima quam primumque mittas* (*Att.* I. 8.2).

⁴⁶ Pagal Cicerono sampratą, šis terminas turi ne tik retorinę, bet ir platesnę, filosofinę prasmę: jis nusako, kaip doram žmogui dera (*decet*) elgtis įvairiose gyvenimo situacijose: „Iškalbos, kaip ir kitų dalykų pagrindas yra išmintis. Kaip gyvenime, taip ir kalboje nėra nieko sunkesnio, kaip įžvelgti, kas prie ko dera (*quid deceat*). Graikai tai vadina *πρόπον*, mes sakome „deramumas“ (*decorum*). [...] To nežinant, dažniausiai klystama ne tik gyvenime, bet ir eilėse bei prozoje. Be to, oratoriui privalu žiūrėti, kad derėtų ne tik mintys, bet ir žodžiai. Juk ne kiekviena padėtis, ne kiekvienos pareigos, ne kiekvienas autoritetas, ne kiekvienas amžius nei vieta, laikas ar klausytojas leidžia naudotis tos pačios rūšies mintimis ir žodžiais, ir visada, kiekvienoje kalbos dalyje, kaip gyvenime, reikia pasvarstyti, kas pridera (*quid deceat*): tai priklauso ir nuo kalbos temos, ir nuo kalbančiojo asmenybės, ir nuo klausančiųjų“ (*Or.* 70).

⁴⁷ „Jei tau pavyktų rasti kokių *gymnasijo* papuošimų, tinkančių tau gerai žinomai vietai, norėčiau, kad nepraleistum“. *tu velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris quae loci sint eius quem tu non ignoras, ne praetermittas* (*Att.* I. 6.2).

„Nekantraudamas laukių megarietišku statulų ir hermų, apie kurias man rašei. Jei dar ką nors panašaus turėsi, kas tau pasirodys verta Akademijos, nedvejodamas siųsk ir pasikliauk mano pinigine. [...] Ieškau, kas ypač tiktų *gymnasijai*.“ *Signa Megarica et Hermas de quibus ad me scripsisti vehementer exspecto. Quicquid eiusdem generis habebis dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere et arcae nostrae confidito. [...] quae γυμνασιώδη maxime sunt, ea quaero* (*Att.* I. 9.2).

„Tai, ką man rašai apie Hermatėnę, mane be galo džiugina. Tai papuošalas, tinkantis mano Akademijai, kadangi Hermis yra įprastas visiems *gymnasijams*, o Atėnė vienintelė ir ypatinga manojo puošmena.“ *Quod ad me de Hermathena scribis per mihi gratum est. est ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune est omnium et Minerva singulare est insigne eius gymnasi* (*Att.* I. 4.3).

⁴⁸ Leen (op. cit., *passim*) šį fenomeną vadina „rhetoric of art“.

Apibendrinant galima teigti, kad Cicerono požiūryje į graikus, tiek savo laiko, tiek senovės, ir jų kultūrą ryškiai matyti *odi et amo* principas. Ciceronas teikia didžiulę reikšmę graikiškam išsilavinimui ir graikų kultūrai, bet drauge, progai pasitaikius, stengiasi ją sumenkinti ir diskredituoti. Jis puikiai pažįsta graikų literatūrą ir ja žavisi, bet labai norėtų be jos apsieiti ir matyti lygiavertę savą, romėnišką literatūrą. Graikų pavyz-

dys jam aiškiai parodo, kokia turėtų būti romėnų literatūra, ir Ciceronas aistringai stengiasi pasidžiaugti ir išryškinti bet kurią, jo manymu, vertą dėmesio lotyniškos kūrybos sritį, tačiau čia pat, lygindamas su graikais, suvokia jos trūkumus. Likimo ironija slypi tame, kad Ciceronas nesuvalkia pats rašęs tobuliausių romėnų literatūros puslapį, kurį šimtmečiais skaitys ir kuriuo žavėsis visos Europos tautos.

CICERO'S ATTITUDE TO GREEKS AND THEIR CULTURE

Audronė Kučinskienė

Summary

In this article certain aspects of the following problems are discussed: Cicero's controversial attitude to the Greeks; the traits of the Greek national character as portrayed in Cicero's works, as well as Cicero's ambivalent appreciation of the Greek art and literature.

The principle of *odi et amo* clearly shows itself in Cicero's attitude to the Greeks, both his contemporaries and the ancients, their art and literature. Cicero felt he owed an enormous debt to his Greek education, considering himself as an inheritor of their culture, and yet he denounced it at every opportunity and tried to emphasise the superiority of the Roman ancestors against the Greeks. He greatly appreciated Greek literature and yet he wished he could manage without it, because the Greek literary standards made him aware of what Roman literature should be.

The main national traits ascribed to the Greeks in Cicero's speeches and letters are the lack of trustworthiness (*fides*), unreliability (*levitas*), and vanity (*vanitas*) as opposed to the Roman dignity (*dignitas*) and gravity (*gravitas*).

We argue that in evaluating Cicero's attitude to the Greeks it is especially important to take into account the genre of those Cicero's works from which we

derive our knowledge about his views. His speeches as well as his treatises are intended for the public audience, so the author tries to portray himself in accordance with the public expectations, while his private correspondence, especially the letters to Atticus, reveals his personal views, not restricted by the public opinion. As we have shown in this article, in his speeches Cicero tries to conceal his expertise in the Greek art and literature, as this would not fit his Roman dignity. On the other hand, in his private life, as it appears from his letters to Atticus, he eagerly seeks pieces of Greek art to decorate his villas.

This seeming inconsistency of Cicero's views, however, can be partly explained as follows. It is to be borne in mind that Cicero's criterion for the selection of the Greek statues is neither their artistic value nor the renown of the sculptor, but their suitability for the particular place they are intended to decorate. This principle of suitability for the purpose (*decorum, aptum, πρέπον*) is also claimed by Cicero to be one of the fundamentals of the art of rhetoric (Cic. *Or.* 70; *De orat.* III. 210). In other words, the selection and the functional application of the Greek pieces of art in his villas have the purpose to reveal the same Roman dignity, which Cicero declares in his speeches.

Gauta 2006-09-12

Priimta publikuoti 2006-10-20

Autorės adresas
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius

El. paštas: audronekucinskiene@hotmail.com